

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย และผลงานวิจัย

การผลิตผ้าย้อมคราม กระทำเป็นกลุ่มกระจายอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในชนบท หลายกลุ่มทำการย้อมและทอที่บ้านแต่ละคน แล้วนำผลิตภัณฑ์ไปรวมกลุ่ม มีการสื่อสารระหว่างสมาชิกเป็นครั้งคราว และประธานกลุ่มหรือตัวแทน ร่วมประชุมกับหน่วยงานของรัฐในโอกาสที่มีโครงการอบรมและสัมมนาพัฒนาผ้าย้อมคราม การดำเนินการวิจัยใช้วิธีสนทนาประเด็นเฉพาะ คัดเลือกผู้ร่วมสนทนาโดยใช้ความเกี่ยวข้องกับผ้าย้อมครามเป็นเกณฑ์ สนทนาในประเด็นแนวทางการกำหนดมาตรฐานผ้าย้อมครามสกนกร และแนวทางการปฏิบัติและควบคุมมาตรฐานผ้าย้อมครามสกนกร

3.1 วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.1.1 การจัดทำร่างมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกนกร

- 1) ทีมวิจัยประชุมเพื่อวางแผนการสนทนาในหัวข้อ การจัดทำมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกนกร ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ ดังนี้
 - 1.1) กำหนดประเด็นแนวทางการจัดทำมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกนกร
 - 1.2) คัดเลือกบุคคลร่วมสนทนา ประกอบด้วย นักวิจัย ผู้ผลิต นักธุรกิจ (หอการค้า จังหวัดสกนกร) ผู้บริโภค หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง (พาณิชย์ และอุตสาหกรรมจังหวัดสกนกร) และเลือกผู้ทำหน้าที่ประสานงานกลุ่ม (Moderator) คือนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมพัฒนาผ้าย้อมคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2543-ปัจจุบัน
 - 1.3) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานและกฎระเบียบ เพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกนกร
 - 1.4) กำหนดสถานที่การสนทนา ห้องประชุมสรัสจันทร ชั้น 2 อาคาร 10 มหาวิทยาลัยราชภัฏสกนกร
- 2) จัดประชุมสัมมนาการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามจังหวัดสกนกรที่ห้องประชุมสรัสจันทร ชั้น 2 อาคาร 10 มหาวิทยาลัยราชภัฏสกนกร วันพฤหัสบดีที่ 10 เมษายน 2551 เวลา 13.30-16.30 น. โดยบุคคลที่เลือกเข้ากลุ่มสนทนาจำนวน 16 คน ประกอบด้วย นักวิจัย 3 คน ผู้ผลิต 5 คน

นักธุรกิจ 2 คน ผู้บริโภค 3 คน และหน่วยงานภาครัฐ 3 คน จัดเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึก และนัดหมายประเด็นการสนทนาครั้งที่ 2

3) ทีมวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลการสนทนาจากการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึก เพื่อจัดทำร่างมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

3.1.2 การจัดทำเอกสารมาตรฐาน และการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

1) ทีมวิจัยประชุมเพื่อวางแผนการสนทนาจัดทำเอกสารมาตรฐาน และการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ ร่วมกับเสริมแนวทาง และข้อมูลด้วยวิทยากรผู้ผลิตผ้าย้อมครามคุณภาพส่งออก และ นักปรัชญาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธ ดังนี้

1.1) จัดเตรียมเอกสารร่างมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร และขั้นตอนการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร เพื่อนำเสนอต่อกลุ่มสนทนา

1.2) กำหนดสถานที่การสนทนา ห้องประชุมดุสิตา อาคารภูพานเพลช มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร และติดต่อเชิญวิทยากร 2 ท่าน ได้แก่ คุณสงวนจิต ยศมั่นคง ผู้อำนวยการบริษัท ทะเลหาสินธุ์ ผู้ผลิตผ้าย้อมครามและผ้าย้อมสีธรรมชาติ และพระอาจารย์สุริยา มหาปัญญา แห่งวัดป่าโสมพนัส ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร วัดในพื้นที่ผ้าย้อมคราม โดยบุคคลที่เลือกเข้ากลุ่มสนทนาจำนวน 17 คน ประกอบด้วย นักวิจัย 3 คน ผู้ผลิต 10 คน นักธุรกิจ 2 คน ผู้บริโภค 2 คน และหน่วยงานภาครัฐ 1 คน

1.3) ร่วมฟังแนวทางเสริมและข้อมูลจากวิทยากร และสนทนาวิพากษ์เอกสารร่างมาตรฐาน ผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร และขั้นตอนการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ที่ห้องประชุมดุสิตา อาคารภูพานเพลช มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร วันที่ 8 สิงหาคม 2551 เวลา 9.30-16.30 น. จัดเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึก

1.4) ทีมวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลการสนทนาจากการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึก เพื่อแก้ไขเอกสารร่างมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร และขั้นตอนการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

1.5) ประกาศใช้

1.6) จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.2 ผลการวิจัย

ผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.2.1 ผลการจัดทำร่างมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

จากการสัมมนาประเด็นเฉพาะทางการจัดทำร่างมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) นำมาตรฐานของแต่ละกลุ่มมาเป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งมาตรฐานที่กำหนดขึ้นต้องมีความชัดเจน
- 2) มาตรฐานต้องมีวิธีการตรวจสอบทั้งทางกายภาพ และวิทยาศาสตร์ มีเครื่องมือในการตรวจสอบ สามารถนำไปปฏิบัติร่วมกันได้ จากนั้นมีการกำหนดการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร
- 3) ควรมีการกำหนดให้เป็นมาตรฐานในทุกขั้นตอนการผลิตผ้าย้อมคราม เช่น พันธุ์คราม น้ำคราม เนื้อคราม ตลอดจนขั้นตอนการย้อมคราม ให้คงความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) การกำหนดมาตรฐานผ้าย้อมครามต้องเป็นที่ยอมรับ เชื่อถือ ยั่งยืน ไม่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารระดับสูงในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ควรเป็นมาตรฐานที่ชุมชนเป็นผู้ควบคุมบนพื้นฐานของความมั่นใจและเข้าใจกัน
- 5) นอกจากการรับรองคุณภาพผ้าย้อมครามจากหน่วยงานภาครัฐแล้ว กลุ่มย้อมครามควรมีการแสดงสัญลักษณ์ของผ้าประจำกลุ่ม โดยใช้สีริมผ้าย้อมคราม (เส้นยืน) กลุ่มบ้านถ้ำเต่าให้ริมผ้าสีเหลือง กลุ่มสตรีสหกรณ์ไม้เบญจพรรณใช้ริมผ้าสีฟ้าอ่อน กลุ่มทิดาย้อมครามใช้ริมผ้าสีเขียว กลุ่มทอผ้าบ้านคำข่าใช้ริมผ้าสีน้ำตาลจากมะเกลือ
- 6) ควรทำให้ผ้าย้อมครามเกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อชุมชน ชี้ให้ผู้บริโภคเห็นถึงความโดดเด่น ที่มา กระบวนการผลิตที่ให้ความแตกต่างระหว่างการผลิตผ้าย้อมครามด้วยเครื่องจักรและการผลิตด้วยแรงงานคน

จากสรุปผลการสนทนากลุ่มที่จังหวัดสกลนคร ทีมวิจัยนำมาจัดทำร่างมาตรฐานผ้าข้อมคราม จังหวัดสกลนคร ได้ดังนี้

1) ขอบข่าย

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าข้อมคราม จังหวัดสกลนคร ครอบคลุมผ้าข้อมครามทอมือ ในจังหวัดสกลนครที่ทอด้วยเส้นด้ายที่ทำจากเส้นใยธรรมชาติล้วนและเส้นใยประดิษฐ์เฉพาะวิสโคส (เรยอน) ข้อมด้วยสีธรรมชาติจากต้นคราม

2) บทนิยาม

ความหมายของคำที่ใช้ในมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าข้อมคราม จังหวัดสกลนคร มีดังนี้

2.1) ผ้าข้อมคราม หมายถึง ผ้าทอมือ ในจังหวัดสกลนครที่ทอด้วยเส้นด้ายที่ทำจากเส้นใยฝ้ายล้วนและเส้นใยกึ่งสังเคราะห์เฉพาะแอชีเทต วิสโคส (เรยอน) และข้อมด้วยสีธรรมชาติต้นคราม โดยข้อมเส้นด้ายก่อนทอหรือข้อมหลังจากทอเป็นผ้าผืน

2.2) เส้นใยฝ้าย (natural fibres) หมายถึง เส้นใยที่มาจาก ฝ้าย

2.3) เส้นใยกึ่งสังเคราะห์ (regenerated fibres) หมายถึง แอชีเทต วิสโคส (เรยอน)

3) ขนาด

ความกว้างและความยาว ต้องไม่น้อยกว่าที่ระบุไว้ที่ฉลาก

การทดสอบให้ใช้อุปกรณ์วัดที่ทำจากไม้หรือโลหะที่มีความละเอียดไม่น้อยกว่า 1 มิลลิเมตร หรือ 1 ส่วน 8 นิ้ว แล้วแต่กรณี และมีความยาวไม่น้อยกว่า 1 เมตร

4) คุณลักษณะที่ต้องการ

4.1) ลักษณะทั่วไป

ต้องสะอาดและอยู่ในสภาพเรียบร้อยตลอดทั้งผืน ความสม่ำเสมอของลวดลายและเนื้อผ้าตามแนวเส้นด้ายยืน แนวเส้นด้ายพุ่งให้เป็นไปตามลักษณะของผ้านั้นๆ และต้องไม่มีข้อบกพร่องที่เกิดจากกรรมวิธีการทำให้เห็นอย่างชัดเจนและมีผลต่อการใช้งาน เช่น เนื้อผ้าไม่สม่ำเสมอ ผ้าเป็นร่อง รู แยก เส้นด้ายขาดเส้นด้ายหย่อนหรือเป็นบ่วงเส้นด้าย

4.2) เอกลักษณะ

4.2.1) มีลักษณะเฉพาะผ้าคราม คือ ผ้าทอมือสีน้ำเงิน และ มีกลิ่นตามธรรมชาติของสีข้อมธรรมชาติต้นคราม

4.2.2) ระบุสัญลักษณ์ของผ้าประจำกลุ่ม โดยใช้สีริมผ้าข้อมคราม (เส้นยืน) เช่นกลุ่มบ้านถ้ำเต่าให้ริมผ้าสีเหลือง กลุ่มสตรีสหกรณ์ไม้เบญจพรรณใช้ริมผ้าสีฟ้าอ่อน กลุ่มที่ตาข้อมครามใช้ริมผ้าสีเขียว กลุ่มทอผ้าบ้านคำข่าใช้ริมผ้าสีน้ำตาลจากมะเกลือ เป็นต้น

4.2.3) ระบุลดลาย การย้อม การผสมหรือแซมสีในผืนผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มทอผ้านั้น ๆ

4.3) ชนิดเส้นใยที่ใช้

ต้องเป็นไปตามที่ระบุไว้ที่ฉลาก

4.4) กระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม

4.4.1) การปลูกครามและการเก็บเกี่ยว เมล็ดครามใช้พันธุ์ฝักงอ หรือฝักตรง ปูยใช้ปูยธรรมชาติ การเก็บเกี่ยวทำในเวลาเช้ามีดก่อนพระอาทิตย์ด้วยแรงงานคน

4.4.2) กระบวนการเตรียมเนื้อคราม ใช้ปูนขาวหรือปูนแดงในการตกตะกอน เนื้อคราม ตีน้ำครามด้วยอุปกรณ์พื้นบ้าน หรือใช้เครื่องมือที่พัฒนาเป็นเครื่องทุ่นแรงแบบพื้นบ้าน

4.4.3) กระบวนการเตรียมสีคราม น้ำจี้เถาที่ใช้จะต้องมาจากจี้เถาที่เผาจากไม้ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยไม่ทำลายต้นไม้ และป่าไม้ เช่น มะละกอ เหง้ากล้วย ก้านกล้วย ก้านใบกล้วย เปลือกของผลนุ่น ใบมะขาม ต้นเพกา ใบจามจุรี ก้านมะพร้าวและกาบมะพร้าว เป็นต้น

4.4.4) กระบวนการย้อมสีคราม การเตรียมเส้นใยหรือผ้า ทำความสะอาดเส้นใยด้วยสารประเภทแป้งหรือสารที่ใช้ฟอกเส้นใย การย้อมคราม จะต้องทำด้วยมือทุกขั้นตอน

4.4.5) กระบวนการทอ ทอด้วยกี่พื้นบ้าน และใช้เครื่องมือที่พัฒนาเป็นเครื่องทุ่นแรงแบบพื้นบ้าน

4.5) ความเป็นกรด-ด่าง

ต้องอยู่ระหว่าง 5.0 ถึง 7.5 การทดสอบให้ปฏิบัติตาม ISO 3071

4.6) การเปลี่ยนแปลงขนาดภายหลังการซักและทำให้แห้ง

ต้องไม่เกินร้อยละ 10 การทดสอบให้ปฏิบัติตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม วิธีทดสอบ สิ่งทอ เล่ม 21 การเปลี่ยนแปลงขนาดภายหลังการซักและทำให้แห้ง มาตรฐานเลขที่ มอก. 121 เล่ม 21 ซักโดยใช้เครื่องซักผ้าแบบ ก. (เครื่องซักผ้าแบบบรรจุด้านหน้า) เลขที่วิธีทดสอบเทียบเท่าการซักด้วยมือ และทำให้แห้งโดยวิธีแขวนราว

4.7) ความคงทนของสีต่อการซัก

ต้องไม่น้อยกว่าเกรย์สเกลระดับ 2-3 ทั้งการเปลี่ยนสีและการเปื้อนสี การทดสอบให้ปฏิบัติตาม มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม วิธีทดสอบสิ่งทอ เล่ม 3 ความคงทนของสีต่อการซัก มาตรฐานเลขที่ มอก. 121 เล่ม 3 โดยใช้วิธีทดสอบ A (1)

4.8) ความคงทนของสีต่อเหงื่อ ทั้งสภาพกรดและสภาพด่าง

ต้องไม่น้อยกว่าเกรดระดับ 2-3 ทั้งการเปลี่ยนสีและการเปื้อนสี การทดสอบให้ปฏิบัติตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม วิธีทดสอบสิ่งทอ เล่ม 4 ความคงทนของสีต่อเหงื่อ ทั้งสภาพกรดและสภาพด่าง มาตรฐานเลขที่ มอก. 121 เล่ม 4

4.9) ความคงทนของสีต่อการซัก ดูเฉพาะสภาพแห้ง (ยกเว้นผ้าไหม)

ต้องไม่น้อยกว่าเกรดระดับ 2-3 สำหรับการเปื้อนสี การทดสอบให้ปฏิบัติตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม วิธีทดสอบสิ่งทอ เล่ม 5 ความคงทนของสีต่อการซักทั้งสภาพเปียกและสภาพแห้ง มาตรฐานเลขที่ มอก. 121 เล่ม 5

5) การบรรจุ

ให้หุ้มห่อหรือบรรจุผ้าห่มห่อหรือผ้าครามในบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม สะอาด แห้ง เรียบร้อย และสามารถป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับผ้าห่มห่อหรือผ้าครามได้ การทดสอบให้ทำโดยการตรวจพินิจ

6) เครื่องหมายและฉลาก

ที่ฉลากหรือบรรจุภัณฑ์ผ้าครามทุกหน่วย อย่างน้อยต้องมีเลข อักษร หรือเครื่องหมายแจ้งรายละเอียดต่อไปนี้ให้เห็นได้ง่าย ชัดเจน

6.1) ชื่อผลิตภัณฑ์

6.2) เอกฉลาก

6.3) ชนิดเส้นใยที่ใช้

6.4) ความกว้างและความยาว เป็นเซนติเมตรหรือมิลลิเมตร

6.5) เดือน ปีที่ทำ

6.6) ข้อเสนอแนะในการใช้และการดูแลรักษา

6.7) ประวัติผลิตภัณฑ์

6.8) ชื่อผู้ทำหรือสถานที่ทำ พร้อมสถานที่ตั้ง หรือเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียน ในกรณีที่ใช้ภาษาต่างประเทศ ต้องมีความหมายตรงกับภาษาไทยที่กำหนดไว้ข้างต้น

3.2.2 ผลการจัดทำเอกสารมาตรฐาน และการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

การจัดกลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ ร่วมกับเสริมแนวทางและข้อมูลด้วยวิทยากรในครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อให้มีเอกสารมาตรฐาน และมีแนวปฏิบัติในการขอการรับรองมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร สรุปได้ดังนี้

กลุ่มสนทนามีความเห็นตรงกันว่า เอกสารมาตรฐานผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ไม่ใช่เรื่องเร่งด่วน และผู้ผลิตก็ยังไม่มีความพร้อมในการขอการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานใดหน่วยหนึ่ง แต่

กลุ่มสนทนาให้ความสำคัญต่อชีวิตและบริบทของผู้ผลิตผ้าข้อมคราม โดยให้พิจารณาผ้าข้อมครามใน
บทบาทของสินค้าชุมชนที่เน้นความซื่อสัตย์ คุณธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปมาตรฐานผ้าข้อมครามจังหวัดสกลนคร จะต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อมั่นและไว้วางใจกัน
ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ไม่ต้องมีการตรวจสอบหรือขอการรับรอง ดังนี้

- 1) การผลิตผ้าข้อมครามต้องใช้วัตถุดิบธรรมชาติ ทั้งเส้นใย ยกเว้นแอชีเทต วิสโคส (เรยอน)
สีคราม และน้ำขี้เถ้า ตลอดจนกระบวนการผลิตทุกขั้นตอนเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจาก
แรงงานคน ใช้เครื่องมือพื้นบ้าน หรือเครื่องมือที่ได้พัฒนาด้วยเทคโนโลยีพื้นบ้าน
- 2) การผลิตผ้าข้อมครามต้องมีความศรัทธา ความตั้งใจ มีจริยธรรม และซื่อสัตย์ต่อลูกค้า โดย
แสดงความรับผิดชอบต่อผลิตภัณฑ์ด้วยริมนผ้าและตราสินค้าที่ติดไปกับผ้า
- 3) การผลิตผ้าข้อมครามต้องมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาและจิตวิญญาณให้ลูกหลานมาสนใจทำผ้า
ข้อมคราม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านออกแบบ และการตลาดให้กว้างขวางมากขึ้น
- 4) ผู้ผลิตต้องศึกษาเรื่องราวของครามให้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งกระบวนการผลิต วัฒนธรรม
ความเชื่อ ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และคุณค่าต่อสังคม จนสามารถให้ข้อมูลอย่างถูกต้อง
ลึกซึ้งแก่ผู้บริโภคได้